

переведення економіки країни на енергозберігаючий шлях розвитку; подолання проблеми впливу ПЕК на навколишнє середовище.

Джерела та література:

1. Надєїн І. Україна використовує свій потенціал у відновлювальній енергетиці на 2% / І. Надєїн // Україна Business. – 2010. – № 46-47, 21 жовтня. – С. 5.
2. Потенціал впровадження відновлювальних джерел енергії в Україні : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://solarpol-ua.com.ua/ukr/news/5/>
3. Чеберкус Д. Системні підходи до державного регулювання інноваційного розвитку України в умовах глобалізації / Д. Чеберкус // Економіст. – 2007. – № 9. – С. 4-6.
4. Шидловський А. К. Енергетичні ресурси та потоки / А. К. Шидловський, Ю. О. Віхарєв, В. О. Гінайло. – К. : Українські енциклопедичні знання, 2003. – 427 с.
5. Інформаційна довідка про основні показники розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу України за вересень та 9 місяців 2011 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mpe.kmu.gov.ua>
6. Пріоритети розвитку ПЕК : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://qclub.org.ua/energy_issues/energy_security/development_priorities/

Криль Я.М.

УДК 65.050.9

ВУЗЬКОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІННІ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА: МОЖЛИВІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА АДАПТАЦІЇ

Постановка проблеми. Зростаюча роль економічної безпеки підприємства вимагає адекватного економічного інструментарію, що дозволяє ефективніше використовувати накопичений науковий потенціал. Розвиток і розробка нових інструментів у безпекознавстві набуває особливої значущості, як для розвитку науки, так і для практики. Розробка, прийняття і здійснення обґрунтованих управлінських рішень в управлінні економічною безпекою підприємства є однією з найважливіших проблем сучасного менеджменту.

Поєднання проблематики управління економічною безпекою підприємства, з одного боку, та проблематики необхідності методичного удосконалення процесу прийняття управлінських рішень, з другого боку, окреслює концептуально нову область прикладних досліджень, пов'язаних з прийняттям рішень в системі управління економічною безпекою підприємства. Значна частина досліджень щодо управління економічною безпекою підприємств сконцентрована на її системних ознаках та явищах і майже відсутні дослідження, що присвячені суто процесним аспектам, зокрема, процесу прийняття та реалізації управлінських рішень. Отже, існує нагальна необхідність поєднання теорії та практики прийняття управлінських рішень з вимогами концепції управління економічною безпекою підприємств з урахуванням нових викликів і загроз, реального соціально-економічного стану вітчизняного суспільства та умов існування підприємств. Актуальність даного дослідження визначається саме такою необхідністю. Крім того, в даному дослідженні необхідно встановити та перевірити ступінь відповідності, перетин площин використання та можливість поєднання таких понять як "функціональність" в теорії прийняття рішень та "вузькофункціональність" – у забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний вклад у розробку проблематики управління, методології прийняття рішень, інформаційного забезпечення процесу прийняття рішень внесли такі вчені як В.В.Д. Абчук, Е.Й. Вілкас, О.С. Віханський, Б.З. Мільнер, М.Х. Дафт, Р. Акофф, Р. Джонсон, Р.Л. Кіні, М.Х. Мескон, Г. Райфа тощо. У дослідженнях зазначених авторів містяться багато важливих теоретичних висновків та практичних рекомендацій. Проте деякі аспекти цієї проблеми вимагають подальшої розробки.

Сенс управлінської діяльності полягає у забезпеченні досягнення підприємством поставлених цілей, зміст же управління полягає у виробленні певних управляючих дій, направлених на реалізацію цих цілей. Розробка, прийняття і реалізація рішень є, таким чином, концентрованим виразом самій суті управління. Прийняття рішень – це логічне поєднання усіх функцій менеджменту. Необхідність прийняття рішень виникає на всіх етапах процесу управління і пов'язана зі всіма ділянками і аспектами управлінської діяльності. З позицій системного аналізу процес управління є, по суті, процесом вирішення проблем підприємства, що виникають у міру його функціонування і розвитку [1].

При дослідженні теоретичних основ прийняття управлінських рішень, необхідно враховувати, що прийняття рішень в системі управління діяльністю підприємства ґрунтується на таких поняттях як мета, альтернативи, критерії, моделі, управлінська операція і управлінська процедура, суб'єкт рішення – особа, що приймає рішення (ОПР), об'єкт рішення, функції рішення, підтримка рішення тощо.

Аналізуючи трактування різних авторів, можна відзначити, що під рішенням розуміється [2,3,6,7,8]: елемент безлічі можливих альтернатив; нормативний документ, що регламентує діяльність системи управління; продукт управлінської праці – усні або письмові розпорядження про необхідність виконання конкретної дії, операції, процесу; послідовність дій, що регламентується, вибір засобів і методів для

досягнення поставленої мети; інструмент досягнення поставлених цілей; результат здійснення поставленої мети (матеріальний об'єкт, число, показник тощо); організаційна реакція на подразник (виникла проблема); вибір заздалегідь осмисленої мети, засобів і методів її досягнення; вибір способу дій, що гарантує позитивний результат тієї або іншої операції; вибір певного курсу дій з можливих варіантів; вибір однієї з ряду альтернатив в процесі досягнення поставлених цілей.

Приведені визначення свідчать про те, що допоки не існує загальноприйнятої думки відносно поняття управлінського рішення, прийняття рішень, вирішення проблем.

Що стосується поняття "прийняття рішення", то найбільш близьким до нашого предметного поля визначенням є таке: прийняття рішення – це відповідна реакція суб'єкта управління на збурюючу дію, загрози стійкому функціонуванню або розвитку об'єкту управління [6]. Як збурююча (подразнююча) дія – спонукальний мотив прийняття рішення – може виступати проблема, що полягає в неможливості досягнення намічених цілей, або нові, непередбачені можливості, що дозволяють поліпшити стан керованої системи, розвинути позитивну тенденцію. Тому поняття "вирішення проблем", на нашу думку, можна розглядати як окремих випадок поняття прийняття рішення.

Подальший розвиток теоретичних питань щодо прийняття рішень призвів до виділення декількох концепцій: концепції математичного вибору рішень або нормативний підхід, якісно-наочну концепцію або дескриптивний підхід і комплексну концепцію прийняття управлінських рішень [2,7].

Метою статті є абстрактно-теоретичне поєднання теорії прийняття управлінських рішень з вимогами концепції управління економічною безпекою підприємств у аспекті встановлення ступеню відповідності, перетин площин використання таких понять як "функціональність" в теорії прийняття рішень та "вузькофункціональність" – у забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Вклад основного матеріалу. Основну частину дослідження слід почати з констатації того, що закономірності єдності усіх аспектів управління вимагають комплексного підходу до виявлення цілей управління, вдосконалення його функцій і методів. Структурно-функціональні закономірності управління виражають істотні і необхідні зв'язки між елементами управління і їх функціонуванням, між елементами структур управління, між стадіями процесу управління, між структурою і процесом управління. Ці закономірності є основою наукової організації управління, інтеграції всіх елементів управління як організаційного цілого, надають управлінню системний характер. При цьому, важливо враховувати функціональний та часовий аспекти організації управління діяльністю підприємства.

Аналіз літературних джерел [1,3,5,6,8] дозволяє серед основних підходів до прийняття рішень виділити наступні їх види: діалектичний, системний, структурний, функціональний, процесний, маркетинговий, інтеграційний, логістичний, поведінковий, ситуаційний, рефлексивний, кількісний, централізований, децентралізований, індивідуальний, груповий, підхід на основі системи участі, демократичний підхід.

З лексичної точки зору, функціональність – це відвернений іменник значення прикметника "функціональний". Тобто функціональність це властивість чогось функціонального. У більш вузькому сенсі, функціональністю є можливість або набір можливостей виконувати притаманні функції, тобто це експлуатаційні можливості чого-небудь.

В теорії управління та в теорії прийняття рішень поняття функціональності має декілька похідних та пов'язаних лексем. Перш за все, це функції управління. По-друге, система управління підприємством включає функціональну підсистему, яка також окреслює певне коло функцій. По-третє, існує поняття "функціональний аспект управління діяльністю", який є складовою структурно-функціональних закономірностей управління діяльністю. Цей аспект знову ж припускає виконання ряду функцій. В-четвертих, серед основних підходів до прийняття рішень виділяється функціональний, який припускає розгляд процесів управління діяльністю у вигляді сукупності функцій. Отже, можна констатувати, що в теорії управління та в теорії прийняття рішень поняття функціональності, у більшості випадків, за суттю пов'язане з виконанням функцій управління, чи то загальних, чи то специфічних. Як слідство, важливим питанням є те, наскільки відповідним за змістом вищезазначеним аспектам є поняттям вузькофункціонального підходу до забезпечення економічної безпеки підприємства.

Класично, вузькофункціональний підхід до забезпечення економічної безпеки підприємства припускає розгляд економічної безпеки підприємства з позиції результативності виконання певної специфічної функції в управлінні підприємством, тобто з позиції окремого аспекту його діяльності. Вузькофункціональний підхід виник на тлі методологічного поділу підходів до розуміння поняття економічної безпеки. У результаті поділу виникли дві принципово різних групи: підходи, що ототожнюють економічну безпеку з певним результативним розвитком, з досягненням цілей функціонування без використання поняття загрози та підходи, що використовують поняття загрози та припускають дії щодо їх обов'язкового усунення. Вузькофункціональний підхід за походженням належить до першої групи. Адепти цього підходу стоять на позиції, що економічна безпека, у більшій мірі, забезпечується не набором прямих забезпечуючих управлінських дій, а діями непрямого характеру, що направлені на підтримання усіх підсистем підприємства у прийнятному стані. І, в такому випадку, економічна безпека автоматично буде підтримуватись на прийнятному рівні, головним чином, за рахунок відсутності або малої ймовірності настання загрози умов і обставин. У певному сенсі, вузькофункціональний підхід до забезпечення

економічної безпеки підприємства є сутнісним протиставленням концепції ризиків в управлінні підприємством. За аналогією, якщо вплив ризиків є вторинним в ідеології управління діяльністю підприємства, то їм не потрібні спеціальні управлінські дії, направлені на їх нейтралізацію. Достатньо в управлінні основними процесами робити "все правильно" і дія ризиків буде компенсована автоматично. В науковій літературі звертається увага на два суттєві недоліки вузькофункціонального підходу. По-перше, недоліком є те, що різні менеджери, у різних умовах по різному розуміють, який же вузькофункціональний аспект найбільш заслуговує на увагу. Це не дає можливості чіткої алгоритмізації управлінських дій в рамках означеного підходу. Але цей факт є, радше, не недоліком, а процедурною особливістю застосування підходу. По-друге, в рамках означеного підходу підозрюється сутнісна підміна результативності певного функціонального аспекту на результативність забезпечення економічної безпеки. Тобто, виконання ряду специфічних управлінських функцій відповідно до загалу специфічних цілей призводить до певного рівня, наприклад, продуктивності або конкурентоздатності, які, зрештою, підмінюються досягненням певного рівня економічної безпеки. З наявністю такої суперечності слід погодитися, але частково. Дійсно, дуже важко відокремити управління економічною безпекою підприємства за ідеологією вузькофункціонального підходу від управління певною функціональною підсистемою підприємства з точки зору сутності цільових передумов. Але існує суттєва різниця між управлінням економічною безпекою у вузькофункціональному сенсі у порівнянні, наприклад, з управлінням якістю з точки зору застосування методів та процедур прийняття управлінських рішень та відповідних поведінкових стереотипів менеджерів. Пояснимо це на простому прикладі. В рамках вузькофункціонального підходу альтернативний управлінський вибір може бути зведений до дуже простого вибору за критерієм вартості – чинити так як дешевше – або витратити кошти на забезпечення економічної безпеки, або не витратитись на забезпечення економічної безпеки, а витратити кошти на ліквідацію наслідків небезпеки. В управлінні якістю така ситуація не можлива в принципі, управлінські альтернативи мають зовсім інший зміст і цільову направленість.

Безумовно, розробка та застосування вузькофункціонального напрямку забезпечення економічної безпеки підприємства необхідна, оскільки дозволяє провести усесторонні і глибокі дослідження вибраного аспекту діяльності підприємства і показати конкретні шляхи і способи забезпечення економічної безпеки підприємства в тій або іншій сфері діяльності. Звісно, відсутність єдиного розуміння економічної безпеки підприємства може значно понизити результативність вузькофункціонального підходу, навіть може знецінити його, хоча такий підхід у цілому ряді випадків може принести відчутну користь. Економічна безпека підприємства складається з декількох функціональних складових, які для кожного конкретного підприємства можуть мати різні пріоритети залежно від характеру існуючих загроз. Спектр загроз у економічній безпеці підприємства досить широкий, загрози мають різне походження і спрямованість. Успішно протистояти їм з використанням якогось одного універсального методу або способу не представляється можливим. Перекіс у використанні якогось одного з методів забезпечення економічної безпеки, як правило, виливається у відчуття наявності безпеки при її фактичній відсутності. Очевидно, що тільки правильна розстановка пріоритетів у поєднанні з різними методами і ефективним використанням ресурсів підприємства, може забезпечити його економічну безпеку.

Розробники систем економічної безпеки явно або приховано використовують одну і ту ж послідовність міркувань. Спочатку ідеологічно передбачається наявність підприємства з певною фінансово-господарською діяльністю (ФГД), потім поява загроз підприємства і вже потім, зважаючи на необхідність захисту від загроз, відбувається створення системи безпеки [9]. Якщо в системі безпеки задіяні різні методи і засоби забезпечення безпеки, то вона визнається реалізацією комплексного підходу. Комплексність проявляється як різноманітність видів захисту від різних загроз. Таким чином будуються системи економічної безпеки, що базуються на захисній або гармонізаційній ідеології.

Можливий і інший механізм побудови системи економічної безпеки. Як єдиний комплекс, що забезпечує економічну безпеку підприємства, пропонується розглядати всю ФГД підприємства, а не тільки систему економічної безпеки у звуженому трактуванні. Тобто пропонується відразу організовувати підприємство і вести ФГД, передбачаючи її стійкість до загроз як обов'язкову властивість. У випадку, якщо підприємство вже створене і веде ФГД, то для забезпечення економічної безпеки може бути доцільно змінити статут, організаційну структуру, побудову бізнес-процесів. Це і є система економічної безпеки, що базована на вузькофункціональному підході.

На думку В.В. Крутова: "... на практиці цей підхід реалізується на підприємствах, які можна умовно поділити на дві групи. Перша група – це підприємства, на які, через специфіку своєї діяльності явно і постійно впливає ряд загроз, і високий рівень забезпечення економічної безпеки для них, очевидно і безумовно, необхідна умова діяльності. Друга група – підприємства, на яких власники або керівництво є у минулому співробітниками правоохоронних органів або через низку обставин має місце великий вплив служб безпеки різного типу" [9]. З цим не можна не погодитися, хоча це дещо спрощений погляд. Навряд чи можна знайти хоч одне підприємство, на яке не впливає ряд загроз явно та постійно чи то по причині специфіки діяльності, чи то по причині певних загальних сучасних умов існування підприємств. Це також свідчить на користь застосування вузькофункціонального підходу в забезпеченні економічної безпеки підприємства з огляду на його реальні можливості пристосовуваності до сучасних умов господарювання.

Останній аспект, на який потрібно звернути увагу у даному дослідженні, це відповідність інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень на сучасних підприємствах ідеології та вимогам вузькофункціонального підходу.

В рамках вузькофункціонального підходу для визначення рівня економічної безпеки першорядне значення мають порогові значення, що представляють граничні величини, недотримання значень яких перешкоджає нормальному ходу розвитку різних елементів відтворення на рівні підприємства, приводить до формування негативних, руйнівних тенденцій в області економічної безпеки. Отже, за межами порогових значень показників функціонування підприємства втрачаються можливості динамічного саморозвитку, що є причиною початку зниження ефективності діяльності. Порогові значення показників, самі по собі, є критеріями в загальному розумінні. Такий підхід до використання техніко-економічних показників, коли застосовується, по суті, максимально спрощений управлінський вибір з двох альтернатив, може бути більш поширеним ніж інші тому, що припускає невисокий професійний рівень менеджерів, але, тим не менш, з прийнятним результатом управлінської діяльності. Це дуже важливо в сучасних умовах.

Висновки. Одним з найголовніших завдань організації забезпечення економічної безпеки на підприємстві та управління нею є встановлення глибоких внутрішніх взаємозв'язків управління безпекою з функціями процесу управління – плануванням, організацією, регулюванням, обліком і контролем. В той же час, характер даного дослідження вказує на недостатню увагу, що приділяється процесу прийняття управлінських рішень як ключовій функції управління економічною безпекою підприємства.

Загальновизнано, що існує нагальна необхідність поєднання теорії та практики прийняття управлінських рішень з вимогами концепції управління економічною безпекою підприємств. На теоретичному рівні розроблено та обґрунтовано декілька науково цікавих підходів до забезпечення економічної безпеки підприємств в цілому, та до управління нею зокрема. Але допоки існує мало емпіричних свідчень застосування їх на практиці з дотриманням певного рівня результативності. Це зумовлено багатьма причинами. Головною з них, на думку автора, є невідповідність змісту ключових управлінських понять в теорії прийняття рішень та управлінні економічною безпекою, таких як: об'єкт управління, мета, альтернативи, критерії, моделі, управлінська операція і управлінська процедура, суб'єкт рішення, об'єкт рішення, технологія прийняття рішення тощо.

На думку автора, найменш уражений такою невідповідністю вузькофункціональний підхід до забезпечення економічної безпеки підприємства. У випадку з цим підходом має місце достатній перетин площин використання та можливостей поєднання понять "функціональність" в теорії прийняття рішень та "вузькофункціональність" – у забезпеченні економічної безпеки підприємства. В основу технології застосування вузькофункціонального підходу покладена ідея об'єднання апарату аналізу фінансово-господарської діяльності та традиційних для національної практики методів і технологій прийняття рішень, що виступає ідеологічною основою побудови системи економічної безпеки підприємства. У цьому випадку обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою не потребує значних додаткових налаштувань інформаційної системи підприємства. Отже, впровадження та адаптація вузькофункціонального підходу в реальну практику діяльності підприємств може бути здійснена без суттєвих змін працюючих технологій прийняття управлінських рішень та зламів поведінкових стереотипів менеджерів. У цьому сенсі, перспективним напрямом науково-практичних досліджень є розробка прикладних аспектів впровадження вузькофункціонального підходу, таких як встановлення цілей, визначення альтернатив, встановлення критеріїв вибору альтернатив, шляхи контролю за виконанням рішень тощо.

Джерела та література:

1. Мильнер Б. З. Системный подход к организации управления / Б. З. Мильнер, Л. И. Евенко, В. С. Раппопорт. – М. : Экономика, 1983. – 224 с.
2. Никофорок Б. В. Системний підхід до прийняття управлінських рішень / Б. В. Никофорок. – Львів : Українська академія друкарства, 2007. – 229 с.
3. Кини Р. Принятие решений при многих критериях : предпочтения и замещения / Р. Кини, Х. Райфа; пер. с англ. В. В. Лодиновского. – М. : Радио и связь, 1981. – 560 с.
4. Лопатников Л. И. Экономико-математический словарь / Л. И. Лопатников. – М. : АБФ, 1996. – 704 с.
5. Берсуцкий Я. Г. Принятие решений в управлении экономическими объектами: методы и модели / Я. Г. Берсуцкий, Н. Н. Лепа, А. Я. Берсуцкий и др. – Донецк : Юго-Восток, Лтд, 2002. – 276 с.
6. Лафта Дж. К. Управленческие решения / Дж. К. Лафта. – М. : Благовест-В, 2004. – 303 с.
7. Фатхутдинов Р. А. Управленческие решения / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Инфра-М, 2001. – 283 с.
8. Слепцов А. И. Принятия рішень в складних системах / А. И. Слепцов. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – 181с.
9. Крутов В. В. Становлення та розвиток недержавної системи безпеки підприємництва / В. В. Крутов. – К. : Фенікс, 2008. – 406 с.